
ARTYKUŁY

JÓZEF KANIA

Akademia Rolnicza w Krakowie

DOSKONALENIE DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE NA TŁE DOŚWIADCZEŃ ZAGRANICZNYCH*

1. Uzasadnienie potrzeby funkcjonowania służb doradczych w rolnictwie polskim

Rolnictwo i obszary wiejskie w Polsce są u progu bezprecedensowych w ujęciu historycznym przemian. Konieczność modernizacji rolnictwa i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oraz coraz bliższa perspektywa integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską określają obszar zadań niezbędnych do realizacji w najbliższym czasie.

Obszary te to między innymi:

- edukacja w zakresie integracji naszej gospodarki, w tym zwłaszcza rolnictwa z Unią Europejską;
- edukacja rolników i mieszkańców wsi w zakresie przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej na obszarach wiejskich oraz wskazywanie alternatywnych przedsięwzięć dla gospodarstw rolniczych;
- wspieranie procesów samoorganizowania się producentów rolnych celem tworzenia lepszych warunków sprzedaży swoich produktów: zasady oraz formy organizacji i działania zespołów producenckich i grup marketingowych, integracja producentów z zakładami przetwórczymi;

* Artykuł opracowano w ramach projektu badawczego KBN nr 5P06J 005 16 pt.: „Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce do roku 2015 w procesie integracji z Unią Europejską”.

- doskonalenie doradztwa organizacyjno-ekonomicznego – w tym szkolenie i pomoc rolnikom w prowadzeniu rachunkowości rolnej, sporządzanie i ocena biznes planów, doradztwo kredytowe;
- rozwój informacji rynkowej – analiza i prognoza cen produktów rolniczych, kształtowanie się popytu i podaży na podstawowe produkty rolnicze, informacja o rynkach zbytu i rynkach zaopatrzenia w środki produkcji;
- bieżące doradztwo technologiczne – wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych metod produkcji roślinnej i zwierzęcej;
- doradztwo w zakresie ekologicznych i integrowanych metod produkcji oraz ochrony środowiska naturalnego;
- doradztwo socjalno-bytowe – kwestie prawne związane z prowadzeniem gospodarstwa rolniczego, zakup lub dzierżawa ziemi, przekazywanie gospodarstw następcom, podatki i ubezpieczenia, opieka zdrowotna, bezpieczeństwo i higiena pracy, planowanie żywienia rodziny i budżetów domowych;
- pomoc w edukacji społeczności lokalnej w zakresie przywództwa (leadership) oraz budowy strategii rozwoju gmin i powiatów oraz w ich wdrażaniu.

Nie sposób sobie wyobrazić aby zadania powyższe oraz procesy dostosowawcze mogły się odbywać bez udziału państwowego (publicznego) doradztwa rolniczego jakie istnieje w naszym kraju. Instytucje tego typu odegrały bowiem kluczową rolę w okresie modernizacji sektora rolnego i przemian w środowisku wiejskim w krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych [Kania i Drygas 2000, Kania 1988]. Doświadczenia tych krajów dostarczają niezbitych argumentów, że właśnie doradztwo rolnicze było głównym instrumentem realizacji szeroko rozumianej polityki rolnej i siłą motoryczną dokonywanych tam przeobrażeń w sektorze rolnictwa.

Przepływ wiedzy i informacji od nauki i polityki, przez doradztwo, do praktyki rolniczej (rolników) i odwrotnie jest niezwykle ważnym zagadnieniem w procesie dokonywanych zmian, a zwłaszcza w wzmacnianiu zasobów ludzkich w rolnictwie. Doradcy zatrudnieni w organizacji doradczej, stanowiącej ogniwo Systemu Wiedzy i Informacji Rolniczej, mają tutaj do spełnienia szczególną i bardzo trudną rolę jaką jest osiągnięcie pozytywnych zmian w zachowaniu rolników (zmiana postaw i filozofii ich myślenia). To nie politycy, naukowcy, czy doradcy zmieniają rolnictwo ale właściciele gospodarstw poprzez rozwiązywanie określonych problemów i podejmowanie trafnych decyzji. Bez doradców posiadających świetną wiedzę techniczną i ekonomiczną oraz znakomite umiejętności komunikowania się z rolnikami i otoczeniem, a także bez znaczącego wsparcia doradztwa, nauki i rolnictwa ze strony państwa oraz doradztwa ze strony nauki, osiągnięcie tych zmian będzie niemożliwe.

Doradztwo rolnicze w Polsce jest pod wpływem globalnych trendów jakimi są: globalizacja oraz liberalizacja gospodarki i rynków rolnych, spadek wydatków w podziale dochodu narodowego na zadania o charakterze publicznym (np. doradztwo, nauka, oświata) oraz stopniowa komercjalizacja i prywatyzacja usług doradczych. Niektóre państwowe systemy doradztwa rolniczego szczególnie w krajach o bardzo wysokiej towarowości i dochodowości gospodarstw, niskiej ich liczbie oraz nadprodukcji żywności, przechodzą procesy transformacji w kierunku tworzenia się różnych form doradztwa półpaństwowego (agendy, agencje), prywatnego (związki rolników, stowarzyszenia, izby rolnicze) i komercyjnego (spółki), a także powstają nowe pozarządowe organizacje doradcze. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że początkiem prywatyzacji służb publicznych, w tym zwłaszcza doradztwa były zawsze problemy związane z deficytem budżetowym danego kraju.

2. Modele i koncepcje powiązań nauki i doradztwa z praktyką rolniczą

Naukowcy kreują wiedzę, doradcy przekazują ją rolnikom, a rolnicy wykorzystują ją w praktyce. To proste stwierdzenie jest jednym z wielu paradygmatów współczesnego systemu upowszechniania wiedzy rolniczej w naszym kraju. Odnosi się ono do tradycyjnej roli organizacji doradczej, charakterystycznej obecnie dla krajów mniej uprzemysłowionych, polegającej na transferze technologii (TOT¹). Punktem wyjścia jest tutaj opracowanie nowej technologii w jednostce naukowo-badawczej, a następnie jej wdrożenie i upowszechnienie w praktyce. Ten sposób powiązań nauki z doradztwem i praktyką znany jest w literaturze jako **model badawczo-wdrożeniowo-upowszechnieniowy** [Havelock 1969], zaś doradztwo traktowane jest w swej koncepcji jako część Systemu Technologii Rolniczej (ATS²) [Swanson 1986] lub jako część Systemu Rozwoju Rolniczego i Transferu Informacji (ADITS³) [Rivera, 1991]. Przepływ informacji w obu tych koncepcjach doradztwa obrazuje rysunek 1.

Rysunek 1

Przepływ informacji w Systemie Technologii Rolniczej oraz w Systemie Rozwoju Rolniczego i Transferu Informacji



Źródło: Havelock 1969.

¹Skrót od: Transfer of Technology (TOT).

²Skrót od: Agricultural Technology System (ATS).

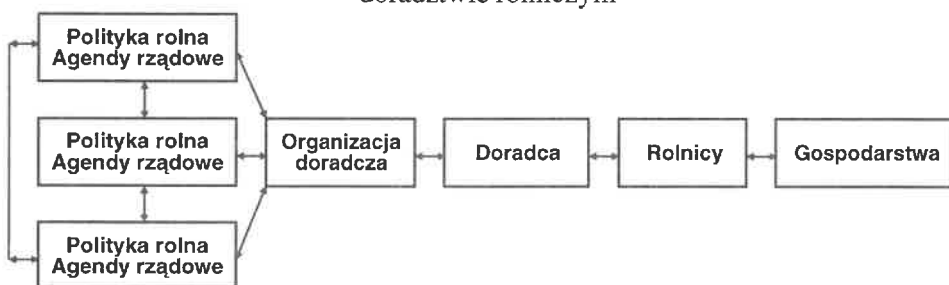
³Skrót od: Agricultural Development and Information Transfer System (ADITS).

Organizacja doradcza otrzymuje informacje z badań rolniczych którą najpierw wdraża u pojedynczego rolnika, a następnie upowszechnia wśród innych producentów.

Podstawową wadą tej koncepcji jest brak przepływu informacji zwrotnej od rolników do doradców, szefów organizacji doradczych i naukowców – co dzisiaj wiąże się z badaniami marketingowymi wśród klientów doradztwa czyli rozeznaniem ich potrzeb i oczekiwań oraz pominięcie w systemie roli badań socjologicznych, psychologicznych, polityki rolnej, ekonomicznej, a także funkcjonowania całego otoczenia instytucjonalnego rolnictwa i wsi. Ten typ powiązań, który obrazuje rysunek 2 jest **modelem społecznej interakcji** w którym wykorzystuje się teorię dyfuzji innowacji oraz uwzględnia potrzeby klientów.

Rysunek 2

Uproszczony schemat przepływu informacji we współczesnym doradztwie rolniczym



Źródło: Ban i Hawkins 1997.

Powiązania powyższe mają swoje odzwierciedlenie w koncepcji doradztwa w USA gdzie jest ono częścią Programu Rozwoju Rolnictwa (APDP⁴), realizowanego przez stanowe uniwersytety rolnicze – tzw. Land Grant University, a także w nowoczesnej koncepcji doradztwa jako ogniwa Systemu Wiedzy Rolniczej i Informacji – (AKIS⁵) [Bunting w: Jones 1987, Roling i Engel 1991].

Pomysł na którym oparto system AKIS zasadza się na tym, że rolnicy wykorzystują bardzo wiele źródeł aby uzyskać informację i osiąść niezbędną wiedzę potrzebną do prowadzenia swoich gospodarstw, wychodząc z założenia, że wiedza powstaje nie tylko w instytucjach naukowych, ale również w wielu innych instytucjach i organizacjach.

Do źródeł wiedzy i informacji z których korzysta współczesny rolnik, zarządzając nowoczesnym gospodarstwem, należą:

- ośrodki doradztwa rolniczego
- izby rolnicze

⁴ Skrót od: Agricultural Process Development Program (APDP).

⁵ Skrót od: Agricultural Knowledge and Information System (AKIS).

- wyniki badań naukowych z różnych dyscyplin nauk stosowanych upowszechnianych przez instytuty naukowo-badawcze i uczelnie wyższe w formie innowacji, tj. technik, technologii, systemów gospodarowania itp.
- prywatne organizacje doradcze
- firmy sprzedające środki produkcji
- firmy skupujące surowce rolnicze
- banki, agencje, fundacje
- resort rolnictwa, finansów, ochrony środowiska
- organizacje pozarządowe
- inni rolnicy.

Wzrost różnych źródeł informacji dostępnych dla rolników stawia nowe wymagania dla organizacji doradczej. Rolnicy bowiem będą się zwracać do doradców tylko po informację z tych dziedzin w których okażą się oni konkurencyjni, a więc lepiej zorientowani, bardziej wiarygodni, dostarczą informacje w odpowiednim czasie i taniej niż inne źródła. Organizacja doradcza musi zatem sama wykorzystywać wszystkie dostępne dla niej źródła informacji w tym wiedzę naukową, własną wiedzę oraz doświadczenie rolników.

W koncepcji AKIS dużą uwagę przywiązuje się do trzeciego modelu powiązań nauki, doradztwa i praktyki tj. **modelu rozwiązywania problemów** w którym całą uwagę koncentruje się na osobie mającej określony problem, a nie na wynikach badań czy innowacji.

Dokładna analiza sytuacji i identyfikacji problemu, a następnie wykorzystanie dostępnej wiedzy i informacji, pozwalają doradcy wspólnie z rolnikiem rozwiązać jego problem i osiągnąć jego cele.

Analizując powyższe modele nie można stwierdzić, że jeden z nich jest dobry, a inne nie – każdy z nich może okazać się bardzo skuteczny jeżeli zostanie użyty adekwatnie do zaistniałego problemu.

W modelu pierwszym doradcy działają jak **specjaliści** (naukowcy) zafascynowani zdobytą wiedzą (wynikami swoich badań), chcący by klienci dostosowali się do oferowanej im informacji (porady). Korekta informacji czy też sposobu jej przekazu nie może być kwestionowana z uwagi na wysoki status doradcy, naukowca czy eksperta. „Dlaczego Oni nie robią tego co Ja im proponuję?” to częste pytanie doradcy – agronoma.

W modelu drugim mamy do czynienia z marketingowym podejściem do upowszechniania innowacji w którym informacja bądź metoda doradcza dostosowywana jest do konkretnej grupy odbiorców. Doradca pełni tutaj rolę **edukatora** który uczy rolników nowoczesnej wiedzy.

W trzecim modelu mamy do czynienia z doradcą tzw. **facylitorem** (specjalistą w zakresie technik pracy grupowej oraz metod identyfikacji i rozwiązywania problemów), który pomaga rolnikom w jasnym określeniu ich problemów i znalezieniu alternatywnych rozwiązań. W ostatnich latach model rozwiązywa-

nia problemów stosowany jest przez organizacje doradcze coraz częściej. Jest to spowodowane świadomością niepożądanych skutków wielu innowacji i faktem, że wiedza i doświadczenie rolników jest bardzo ważnym zasobem do opracowywania dobrych rozwiązań ich problemów.

3. Systemy doradztwa rolniczego w krajach Unii Europejskiej

Z doświadczeń krajów zachodnich wynika, że w miarę postępującego rozwoju rolnictwa zmniejsza się udział doradztwa państwowego i wzrasta konkurencja między różnymi dostawcami usług. Biorąc pod uwagę formę własności doradztwa i źródła jego finansowania można w ogólny sposób wydzielić cztery podstawowe systemy doradztwa w krajach UE, odzwierciedlające zarazem trendy przemian w doradztwie [Kania 1998, Wallace 1997, Ban 1997, Swanson i inni 1997, Agricultural... 1991, Kierunki... 2000]:

1. Doradztwo państwowe – całkowicie finansowane z budżetu państwa bez pobierania opłat za usługi doradcze (Belgia, Włochy, Hiszpania, landy południowe Niemiec, Grecja, Portugalia).
2. Doradztwo państwowe – ale pobierające opłaty za usługi doradcze od rolników, z różną propozycją finansowania poszczególnych usług doradczych przez państwo i samych rolników (Irlandia, Szwecja).
3. Doradztwo półautonomiczne – społeczna kontrola doradztwa podlega procesowi przekazywania jej organizacjom rolniczym lub prywatnym firmom. Bezpośrednia opłata za usługi doradcze staje się coraz bardziej znacząca. Cechą charakterystyczną tego procesu jest obniżka dotacji na doradztwo z budżetu państwa, zwłaszcza w jego początkowej fazie, wyraźnie wzrasta rola doradztwa farmerskiego i komercyjnego firm prywatnych (Holandia, Wielka Brytania).
4. Doradztwo autonomiczne (farmerskie) – prowadzone przez związki i organizacje samorządowe rolników, dofinansowywane w niewielkim stopniu z budżetu państwa. Koszty usług doradczych finansowane są ze środków pochodzących ze składek członkowskich lub/i bezpośrednich opłat za udzielone porady; niektóre z tych rozwiązań funkcjonują już od wielu lat, przy wzrastającym udziale w pokrywaniu kosztów doradztwa przez tych, którzy faktycznie z niego korzystają (Dania – związki farmerów i stowarzyszenia rolników drobnotowarowych, Finlandia – stowarzyszenie centrów rolniczych, stowarzyszenie towarzystw rolniczych oraz organizacji „Martha”, Francja – izby rolnicze, Austria – izby rolnicze, landy północne Niemiec – izby rolnicze).

4. Możliwe warianty funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce

Aktualnie rozważane są w naszym kraju cztery główne warianty funkcjonowania doradztwa rolniczego:

Wariant 1

Doradztwo w strukturze rządowej –

- a) realizowane w oparciu o istniejące Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego (WODR) lub/i*
- b) Regionalne Centra Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich (RCDRRiOW) (powstałe z przekształcenia WODR)*

W ramach struktur państwowych doradztwa rolniczego wyłaniają się potrzeby: z jednej strony centralnego zarządzania doradztwem przez Ministra Rolnictwa jeśli chodzi o realizację polityki rolnej państwa w aspekcie dostosowań do wymogów *acquis communautaire* UE, a z drugiej decentralizacji zarządzania i uwzględnienia regionalnego podejścia do problemów strukturalnych zróżnicowanych obszarów wiejskich oraz potrzeb i oczekiwań ze strony rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Oba te zadania mogą w pełni realizować wodr lub regionalne centra doradztwa, po jednym w województwie, z rozwiniętymi działami specjalistycznymi w zależności od specyfiki województwa oraz terenową strukturą oddziałową lub rejonową obejmującą np. obszar powiatu. Ośrodki te powinny być wspomagane przez Krajowe Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

Taki model doradztwa dostosowany jest do nowej struktury administracyjnej i samorządowej kraju, nie pociąga za sobą żadnych negatywnych skutków finansowych dla budżetu państwa, nie uszczupla kadr doradczych, jest jednolity i prosty. Przepływ informacji w obie strony jest stosunkowo szybki (struktura dwustopniowa), zagwarantowana jest realizacja zadań rządowych (zadania Ministra Rolnictwa i Wojewodów) oraz oczekiwań rolników i mieszkańców wsi (zadania Marszałka, Sejmiku, Starostów, Izby Rolniczych) przy społecznej akceptacji Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego, których rola musi być autentycznie duża.

Wariant 2

Doradztwo rządowe w Regionalnych Centrach Doradztwa oraz samorządowe w strukturach samorządu terytorialnego:

Doradztwo państwowe (ODR) wraz ze środkami finansowymi przechodzi do samorządu terytorialnego i staje się narzędziem w realizacji zadań marszałków i starostów.

Wariant 3

Doradztwo rządowe w Regionalnych Centrach Doradztwa oraz samorządowe w Izbach Rolniczych

Doradztwo państwowe realizowane jest przez Regionalne Centra Doradztwa – po 1 w województwie, i obejmuje swoim zasięgiem całe województwo z oddziałami i rejonami na szczeblu powiatu. Realizuje ono zadania wynikające z polityki rządu w zakresie rolnictwa i obszarów wiejskich w tym zwłaszcza integracji z UE.

Służby doradcze specjalizujące się w technologiach produkcji rolniczej, organizacji i ekonomice gospodarstw oraz marketingu produktów rolniczych przechodzą do Izb Rolniczych wraz ze środkami finansowymi i niezbędnym majątkiem. Potrzebna byłaby w tym względzie ustawa (gwarancja rządowa).

Wariant 4

Podział państwowej służby doradczej na trzy niezależne struktury z uwzględnieniem ustaw kompetencyjnych:

- *rządowa – Regionalne Centra Doradztwa*
- *samorządu terytorialnego – Sejmiku*
- *samorządu rolników – Izba Rolniczych*

4.1. Argumenty „za” i „przeciw” rządowej służbie doradczej

Mocne strony:

- doradztwo „wiejskie” tzn. realizowane na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, a nie tylko rolników, poprzez transfer innowacji, uwzględniające w coraz większym stopniu ważne problemy społeczne i środowiskowe, a nie tylko rolnicze,
- konieczność wzmocnienia administracji rządowej w celu sprostania wyzwaniom w zakresie tworzenia priorytetów NPPC⁶ w okresie przedczłonkowskim oraz prawidłowej realizacji WPR⁷ po osiągnięciu członkostwa,
- dobra kadra doradcza (doradcy terenowi, specjaliści zakładowi i administracja zarządzająca) w którą zainwestowano w ostatnich 10 latach olbrzymią wiedzę (kursy szkoleniowe, studia podyplomowe, wyjazdy studyjne, staże zagraniczne itp.,
- bardzo dobra baza techniczna,

⁶ NPPC – Narodowy Program Przygotowania Polski do Członkostwa w UE.

⁷ WPR – Wspólna Polityka Rolna.

- bezpłatna i bardzo szeroka gama usług doradczych dostępna dla wszystkich rolników (dużych i małych, bogatych i biednych) i mieszkańców obszarów wiejskich (informacja rolnicza jest dobrem publicznym),
- sformalizowane więzy z nauką; transfer informacji i innowacji rolniczych odbywa się na zasadzie współpracy, informacja jako dobro publiczne wolne jest od opłat,
- usystematyzowane formy doradztwa; sprawdzone metody i podejścia systemowe,
- wdrażanie i upowszechnianie zrównoważonych metod gospodarowania i ochrony środowiska przyrodniczego oraz podnoszenie świadomości ekologicznej wśród rolników i mieszkańców wsi,
- rozwijanie cech przywódczych i kreowanie liderów wiejskich celem rozwijania różnych form przedsiębiorczości na wsi,
- prowadzenie doradztwa na rzecz kobiet wiejskich oraz dzieci i młodzieży,
- pełnienie roli edukacyjnej dla tych rolników i mieszkańców obszarów wiejskich którzy w przeszłości nie mieli lub obecnie nie mają dostępu do instytucji oświatowych celem doskonalenia swojej wiedzy,
- ustawiczna edukacja rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

Słabe strony:

- usługi doradcze stosunkowo kosztowne dla podatników,
- usługi podlegają często politycznym decyzjom rządu,
- biurokracja i hierarchia ważności zadań doraźnych a nie strategicznych (bardziej reaktywna praca doradcza niż aktywna, w oparciu o dobrze przygotowane programy doradcze z udziałem rolników i liderów społeczności lokalnych),
- stosunkowo wysoki odsetek doradców z wykształceniem średnim,
- pracownicy doradztwa mają pośrednie zobowiązania względem rolników,
- doradztwo nie zawsze zbieżne z faktycznymi potrzebami rolników (klientów),
- doradztwo mało elastyczne – powolne zmiany.

4.2. Argumenty „za” i „przeciw” autonomicznej służbie doradczej w ramach struktur samorządu zawodowego – Izby Rolniczych**Mocne strony:**

- bardziej ukierunkowana na potrzeby i oczekiwania rolników oraz zmianę ich warunków ekonomicznych,
- mniej kosztowna dla rządu,
- potrzeby rolników są znane przez cały czas, krótki czas reakcji na uzyskanie porady,

- doradztwo na zlecenie, opłaty za faktyczne porady,
- specjalizowanie się w usługach doradczych które zaspokajają potrzeby głównie gospodarstw towarowych.

Słabe strony:

- faktyczny koszt usług doradczych dla rolników – wysoki,
- brak gwarancji rządowych przeznaczenia środków budżetowych na finansowanie doradztwa samorządowego,
- nie obejmuje dużego odsetka mieszkańców wsi, którzy nie są rolnikami,
- bardzo niski stopień zatrudnienia w doradztwie autonomicznym,
- zwracanie uwagi przez doradców głównie na duże gospodarstwa i przedsięwzięcia o dużej skali produkcji, ze szkodą dla małych gospodarstw,
- szybkie, ale nie zawsze dostatecznie przemyślane porady,
- tendencja w kierunku redukcji powiązań i wymiany informacji pomiędzy organizacjami doradczymi i rolnikami,
- zmniejszenie akcentu na dobrą informację publiczną,
- traktowanie wiedzy i informacji jako poszukiwanego i cennego towaru,
- specjalizowanie się tylko w usługach doradczych które zaspokajają potrzeby gospodarstw towarowych,
- doradztwo wysoce elastyczne – szybkie zmiany.

5. Podsumowanie i wnioski

Zadania wynikające z sukcesywnego dostosowywania polskiego rolnictwa do struktur Unii Europejskiej często są sprzeczne z interesami producentów rolnych. Stan polskiego rolnictwa wyraźnie odbiega od poziomu rolnictwa unijnego i nieuniknioną jest jego restrukturyzacja. Proces ten wiąże się z redukcją znacznej liczby gospodarstw rolnych, a w następstwie tego z nasileniem się bezrobocia. Rolnicy tracąc swoje stanowiska pracy, i będąc jednocześnie członkami izb rolniczych, mogą być największymi oponentami tych przemian. Istnieje obawa, że doradztwo podporządkowane strukturom izb rolniczych będzie skutecznie hamować postęp dostosowań polskich gospodarstw rolnych do standardów europejskich, zamiast je przyspieszać.

Na podstawie dokonanej analizy systemów doradztwa rolniczego w krajach zachodnich oraz mocnych i słabych stron doradztwa państwowego i doradztwa autonomicznego w kraju i na świecie można sformułować następujące wnioski:

- W ciągu najbliższych dziesięciu lat istnieje konieczność utrzymania rządowej służby doradczej finansowanej z budżetu państwa, stopniowo pozyskującej pozabudżetowe środki finansowe. Jej działalność musi być doskonała oraz poddana społecznej kontroli przez rolników i liderów społeczności wiejskiej.

- Wszystkie pozostałe, zaprezentowane w pracy warianty restrukturyzacji doradztwa i zapewne jeszcze inne rozwiązania są możliwe do realizacji w praktyce. Ich skutki mogą być jednak bardzo różne zarówno dla rządu jak i dla samego doradztwa oraz jego klientów.
- Zarówno publiczne jak i prywatne doradztwo rolnicze może funkcjonować i rozwijać się niezależnie od siebie lub we współpracy i obie te formy mogą być efektywne. Dotyczy to głównie transferu informacji rolniczych a także usług doradczych świadczonych przy zaopatrywaniu gospodarstw w środki produkcji i kontratacji surowców rolniczych oraz świadczeniu usług rolniczych.
- Doradztwo nie może funkcjonować samo dla siebie, w oderwaniu od pozostałych ogniw systemu wiedzy i informacji rolniczej. Współdziałanie z nimi jest niezbędne by mogło ono w pełni wykorzystać swoje możliwości. Nie można również doskonalić doradztwa bez doskonalenia systemu badań naukowych i mechanizmu łączącego je z doradztwem jak również nie można doskonalić zarządzania doradztwem bez możliwości wpływania rolników na jego program i ocenę uzyskiwanych efektów.
- Przyszłość wymagać będzie bardziej zdolnych niezależnych i zorientowanych na klienta doradców. Nacisk skierowany powinien być na jakość interakcji pomiędzy doradcą a klientem lub grupą celową klientów, a nie na przesyłanie informacji rolniczej (z góry w dół) poprzez zhierarchizowany system. Niezwykle ważnym będzie stosowanie tzw. podejścia uczestniczącego tzn. wspólne wykorzystywanie przez doradcę i rolnika doświadczenia rolników i najlepszej wiedzy naukowej celem doskonalenia gospodarstw i całego rolnictwa
- Dobre zarządzanie jest głównym warunkiem osiągnięcia sukcesów w doradztwie. Odnosi się to zarówno do organizacji doradczej jako instytucji – planowanie, organizowanie, zatrudnianie, kierowanie, koordynowanie i budżetowanie – jak i do procesu zarządzania programami doradczymi – planowanie, monitorowanie i ocena.
- Aktywne uczestnictwo rolników i mieszkańców społeczności lokalnych w przygotowaniu i realizacji programów doradczych jest kluczem w osiąganiu zakładanych w nim efektów. Potrzebne są w tym celu strategie włączania rolników do programów w zakresie wyznaczania potrzeb technologicznych, programowania szkoleń, wizyt polowych i studyjnych, pokazów, demonstracji itp.
- Doradztwo wymaga wsparcia ze strony polityki rolnej państwa poprzez:
 - ustawowe rozwiązanie co do systemu doradztwa rolniczego w naszym kraju,
 - właściwy klimat dla rozwoju makroekonomicznego kraju i regionów,
 - właściwe kierunki rozwoju wsi i rolnictwa,
 - dobrą politykę finansową, fiskalną i kredytową dla rolnictwa,
 - dofinansowanie programów doradczych i badawczych adekwatnych do potrzeb i oczekiwań rolników.

LITERATURA

1. Agricultural Advisory Services in OECD countries. (1991). OECD, Paris.
2. Ban van den A. W., Hawkins H. S. (1997): Doradztwo rolnicze. Blackwell Science – MSDR zs. w AR, Kraków.
3. Drygas M. (2000): Trendy rozwojowe doradztwa rolniczego w świecie a kierunki zmian doradztwa rolniczego w Polsce. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku. MRiRW, KCDRRiOW, Poznań – Przysiek.
4. Havelock R.G. (1969): Planning for innovation through dissemination and utilisation of knowledge. University of Michigan, Institute for Social Research, Centre for Research on Utilisation and Scientific Knowledge, Ann Arbor.
5. Improving Agricultural Extension. (1997). Edited by Swanson B. E., R. P. Bentz and A. J. Sofranko. FAO, Rome.
6. Jones G.E. (1986): Investing in extension: strategies and goals. Elsevier Applied Science Publishers, London.
7. Kania J. (1998): Doradztwo rolnicze – doświadczenia i wnioski z krajów Unii Europejskiej adekwatne do warunków polskich. „Podstawy integracji europejskiej w aspekcie rozwoju obszarów wiejskich”. Praca zbiorowa pod red. J. Kani. Wydawnictwo Akademii Rolniczej, Kraków.
8. Kania J. (2000): Koncepcje i kierunki doskonalenia systemu doradztwa rolniczego w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku. MRiRW, KCDRRiOW, Poznań – Przysiek.
9. Kierunki zmian w systemach doradztwa rolniczego na świecie. Praca zbiorowa pod red. J. Kani i M. Drygasa (2000), MSDR zs. w AR, Kraków.
10. Rivera W.M. (1991): Concepts and frameworks in international extension; an academic review. Journal of Extension Systems, No 2, Bombay.
11. Röling N.G. (1988): Extension science: information systems in agricultural development. Cambridge University Press, Cambridge.
12. Röling N.G., Engel P. (1991): From a knowledge system perspective: concepts and issues. [In:] The Edited Proceedings of the European Seminar on Knowledge Management and Information Technology. Agricultural University, Department of Extension Science, Wageningen.
13. Rural Knowledge Systems for the 21st Century. Edited by Jan Wallace, AERDD,(1997), The University of Reading, Reading.
14. Swanson B.E. (1986): An analytical framework. University of Illinois, INTERPAKS, Urbana.

JÓZEF KANIA

**DOSKONALENIE DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE NA TLE
DOŚWIADCZEŃ ZAGRANICZNYCH**

STRESZCZENIE

W niniejszej pracy uzasadniono potrzebę funkcjonowania i dalszego rozwoju służby doradczej w rolnictwie polskim oraz przedstawiono różne możliwe warianty systemu doradztwa rolniczego w naszym kraju z uwzględnieniem ich mocnych i słabych stron. Podstawą proponowanych koncepcji rozwiązań była analiza systemów doradztwa rolniczego w krajach Unii Europejskiej oraz modeli i koncepcji powiązań nauki z doradztwem i praktyką rolniczą. Autor opowiada się za utrzymaniem w najbliższych latach systemu doradztwa publicznego w naszym kraju i jego doskonaleniem wobec nowych wyzwań jakie stoją przed wsią i rolnictwem w aspekcie integracji z Unią Europejską.

JÓZEF KANIA

**IMPROVING OF THE AGRICULTURE ADVISORY SERVICE IN POLAND AGAINST
A BACKGROUND OF FOREIGN EXPERIENCES**

SUMMARY

In this paper the need of functionality and further development of advisory service in Polish agriculture is justified. Various possible variants of agricultural advisory service system in Poland and their weak and strong aspects are presented. A basis of suggested solutions was an analysis of agriculture advisory service systems in European Union countries and models and conceptions of science connections with advisory service and farming practice. The author

opts for the existence of public advisory service in Poland and its improving in the face of new challenges for agriculture and a country in the aspect of UE integration.